

150 jaar K(N)VLO, 100 jaar *Lichamelijke Opvoeding* (2)

Onze vereniging gaat haar dertigste lustrum vieren in 2012. In aanloop daar naartoe schrijven we over de geschiedenis. In de vorige aflevering werd een tijdsbeeld geschetst waarin werd verteld dat een visie op het vak ontbrak. In dit verhaal wordt het ontstaan van de visieontwikkeling en de verspreiding daarvan beschreven.

Redactie: Hans Dijkhoff

Hoe zat het ook alweer? In de negentiende eeuw werden verschillende onderwijswetten ingevoerd. In de wet op het lager onderwijs uit 1857 komt het vak gymnastiek voor het eerst voor. Maar het is nog kommer en kwel, wat betreft het daadwerkelijk geven. En wat moest je eigenlijk geven? Wie wist er eigenlijk hoe dat moest?

Rijkens was een van de eersten die boekjes uitbracht waarin te geven oefeningen stonden. Ze waren gebaseerd op het gedachtegoed van Guts Muts en Jahn. Rijkens bracht in 1855 een boekje uit *Gymnastie* en daarin komen we iets tegen wat in de huidige tijd nog steeds een rol van betekenis speelt: klassengrootte. Als je een beetje orde wilde houden en ze kinderen ook nog wat wilde leren, mocht de groepsgrootte de vijftien leerlingen niet overschrijden. Hoe anders was het toen, maar ook nu nog.

Er moest eerst maar eens voor zorg gedragen worden dat onderwijzers een degelijke opleiding kregen in het vak.

Meer eenheid in de opleiding met Euler

De werkwijze van Euler was gebaseerd op het Duitse volksturnen van Jahn, maar dan zoals het was uitgewerkt door Jahns beste leerling en naaste medewerker, Ernst Wilhelm Bernhard Eiselen (1892-1846). Eiselen was een methodicus en gaf *Die Turntafeln* (Berlijn) uit. Die hebben ook voor Euler als een eerste aanzet gefungeerd voor zijn in Nederland in 1853 verschenen *Gymnastische oefeningen* in beeld en woord. Hij bedacht gewrichtsoefeningen (*Gelenkübungen*). Deze gewrichtsoefeningen leenden zich bijzonder goed om grote klassen tegelijk en uniform te laten bewegen.

In zijn didactisch ontwerp, met de bewegingsmogelijkheid als een indelingscriterium, geeft Eiselen zesendertig gewrichtsoefeningen die ervoor zorgen dat je het hele lichaam traint. Een uit drie delen bestaande turnles bevatte

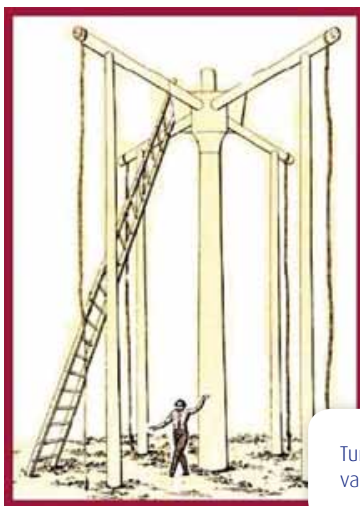
alle oefeningen, die waren gerangschikt naar moeilijkheid. Hoewel niet voor de school ontworpen, was het afdelingsturnen à la Jahn en Eiselen, mits onder goede leiding, toch wel geschikt om in de middelbare school te worden toegepast. Omdat de meeste turndocenten veelal zowel in de school als in de turnvereniging lesgaven, verschilde de inhoud niet heel veel.

Toch waren er voor de school zeker ook nadelen verbonden aan dit turnen. Het doel in het turnen was immers de vaardigheid zelf. Niet het oefenen op zichzelf was belangrijk, maar meer de bereikte resultaten. Het vaardigheidsniveau was dan ook voor vele leerlingen te hoog. Vaak moesten de leerlingen gezien de veelal snelle opklimming in moeilijkheid, bovendien bij gebrek aan echt goed opgeleide voorturners, hulpverleners. Dat dit best gevaarlijk was, bleek wel uit de vele bezwaren van ouders, directeuren en rectoren van scholen. Wel hadden *Die Turntafeln* van Euler hierin al veel ten goede veranderd door indeling in klassen, maar aan het principe was in wezen niets veranderd.

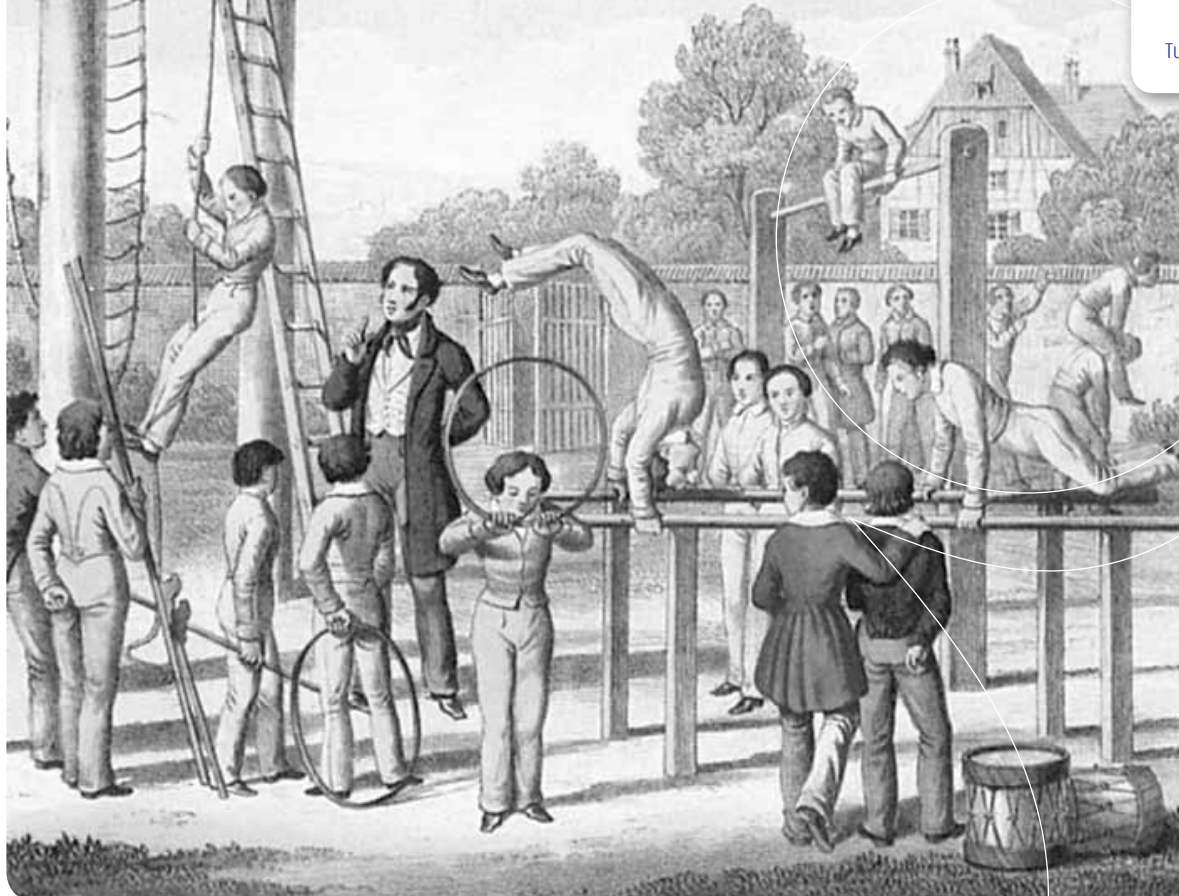
Euler hield teveel vast aan de *Turntafeln* waardoor hij in Nederland minder succes boekte met zijn streven naar erkenning van de waarde van de gymnastiek voor de school. Daar staat echter tegenover dat hij wel succes had met de opleiding van onderwijzers in de gymnastiek. Ze werden nu door een 'vakman' methodisch geschoold. Vooral door zijn werk als leraar aan de kweekschool te Haarlem heeft hij daartoe wezenlijk bijgedragen. In die tijd was het gymonderwijs een combinatie van turnen, schermen en dans. Er waren ook particuliere scholen waar deze oefenstof werd aangeboden.

Naar een didactisch-methodische eenheid

Met de wegbereiders van het schoolturnen in Duitsland, Spiesz en Maul (1828-1907) kondigde zich ook voor Nederland een periode aan in de slingerang van de lichamelijke opvoeding: Het door Spiesz

Turn baum van Jahn

FOTOGRAF

aangereikte didactisch ontwerp, door Maul hier en daar gewijzigd, paste qua leerstof en met zijn 'intermediair' bewegen volkomen in de eigentijdse school met zijn leerdidactische beginselen.

Mede door de Wet op het Lager Onderwijs in 1857 en de Wet op het Middelbaar Onderwijs in 1863, waarbij de gymnastiek werd opgenomen onder de niet-verplichte vakken in het lager onderwijs en bij het middelbaar onderwijs verplicht werd gesteld begint men in Nederland op zoek naar geëigend didactisch ontwerp zich te oriënteren op de in die tijd in Duitsland verschenen vakliteratuur.

Omdat bij onze oostelijke burens de 'Einordnung des Turnwesens in das ganze der Volkserziehung' door het duo Spiesz-Maul succesvol was, werd dan ook al vrij spoedig besloten dit als het ware 'panklare' ontwerp voor de school te importeren.

Het voert in dit kader te ver om de verschillende theorieën uit te diepen. Daarvoor is de canon. Ook verwijs ik naar de bronnen.

Betekenis voor de school

De betekenis van het door Spiesz ontworpen schoolturnen was, dat de methode het lesgeven aan grote klassen zoveel beter mogelijk maakte. Het schoolturnen moest volgens Spiesz niet meer alleen op vaardigheden zijn gericht, maar het moest er vooral toe bijdragen het lichaam tot een 'gehoorzaam' dienaar van de geest te maken en de leerlingen bovendien gezond te houden.

De leerstof werd uit de mogelijkheden, die de onderlinge en samenstellende delen van het lichaam afzonderlijk boden, afgeleid. Daarbij kon het toestel nooit als uitgangspunt dienen, maar moest juist ondergeschikt zijn aan het doelen van de oefening. Bovendien moest het schoolturnen de nodige ontspanning bieden.

Ook voor Maul is de trapsgewijze methodische vooruitgang een eerste vereiste bij het leren van oefen- en bewegingsactiviteiten in het door hem in navolging van zijn leermeester Spiesz uitgedachte schoolturnen. De consequentie daarvan is dat ook Maul vervalt in een nog al verregaande vermethodiek via de leertrappen, 'Anschauung der Uebung, Verständnis der Schüler von den was er zu thun und nicht

zu thun habe' alsmede 'Forderung an Genauigkeit bei der Ausführung'. Kortom het turnen was nogal mechanisch. In een volgende aflevering kijken we hoe Nederlandse leraren de Duitse opvattingen hebben uitgewerkt.

Bronnen

(1987) Kramer, J.P. en Lommen, N. *De geschiedenis van de lichamelijke opvoeding in Nederland*. Zeist, Jan Luiting Fonds

(1976) Meijssen, J.H. *Lager onderwijs in de spiegel der geschiedenis*. Den Haag, Staatsuitgeverij . ◀

Rectificatie

In het eerste artikel stond dat de Maatschappij tot het nut van het Algemeen in 1846 Koning Willem I benaderde. Dit moet Koning Willem II (1840 - 1849) zijn. Met dank aan Frans Kaandorp

ZWERFSPORT OUTDOOR

Langevelderslag 36-38
2204 AH NOORDWIJK
Tel: 088 007 2010
info@zwerfsport.nl

Actieve werkweek *survival* trektocht
Sportieve schoolreis *adventure* week

Belgische Ardennen	Duitse Eifel
Franse Ardennen	Atlantische kust
Franse Alpen	Sloveense Alpen
Noordwijkse kust	Italië Elba

Gratis kennismakingsdag Ardennen 30 oktober a.s.

www.zwerfsport.nl/actie